

УДК 340.113

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.14.04>

СУТНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ КАТЕГОРІЙ «ОХОРОНА», «ЗАХИСТ» ТА «ОБОРОНА»: ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Зіньковський Андрій Сергійович,
старший викладач кафедри спеціальної
фізичної та вогневої підготовки
(Херсонський факультет Одеського
державного університету
внутрішніх справ,
м. Херсон, Україна)

Каменщик Олександр Валерійович,
старший викладач кафедри спеціальної
фізичної та вогневої підготовки
(Херсонський факультет Одеського
державного університету
внутрішніх справ,
м. Херсон, Україна)

У роботі розглянуто значення деяких юридичних категорій, котрі часто використовуються поліцейськими під час характеристики оперативно-службової діяльності органів і підрозділів Національної поліції України, а також входять до складу категоріального апарату в галузі теорії держави й права.

Проаналізовано значення термінів «оборона», «захист» та «охорона», визначено особливості їх застосування під час опису конкретних фахових ситуацій у контексті розгляду проблем захисту прав і свобод людини й громадянина чи інших суб'єктів права стосовно забезпечення національної безпеки, незалежності й державного суверенітету України.

Спираючись на нормативно-правові акти й суміжні довідникові джерела, проаналізовано основні концептуальні положення, які пов'язані з порядком застосування вищезазначених категорій у чинному законодавстві.

Схарактеризовано особливості застосування категорії «захист» як місця, предмету, споруди, де можна захиститися від кого- або чого-небудь (захисні властивості, індивідуальні засоби захисту).

Термін «оборона» розглядається в таких аспектах, як дія за значенням «обороняти» й «оборонятися»; обстоювати, захищати когось, щось; сукупність засобів, необхідних для безпеки, захисту країни; сторона, яка відстоює інтереси обвинувачуваного під час суду.

Термін «охорона» використовується в процесі розгляду питань, пов'язаних із такими аспектами, як:

1) підтримання нормальних умов функціонування людини, суспільства чи держави, турботою про життя та здоров'я людей, запобігання (попередження) появи можливостей щодо порушення конституційних прав і свобод громадян (профілактика нещасних випадків, травматизму тощо);

2) забезпечення встановленого громадського порядку й організації трудової діяльності (публічної безпеки, безпечних умов на робочому місці й інше);

3) вжиття організаційно-технічних та інших заходів щодо уникнення потенційного погіршення безпечних умов.

За результатами дослідження зроблено такі узагальнення:

1) терміни «оборона», «охорона» й «захист» стосовно прав і свобод людини й громадянина чи інших суб'єктів права, а також слова й словосполучення, котрі містять зазначені категорії, можуть вживатися у вітчизняному законодавстві в широкому й у вузькому значеннях;

2) у широкому значенні вказані вище терміни, а також слова й словосполучення, до складу котрих вони входять, можуть або ототожнюватися між собою, або співвідноситися як загальне й окреме;

3) у вузькому значенні категорії «оборона», «охорона» й «захист», а також слова й словосполучення, до складу котрих вони входять, розмежовуються між собою, оскільки відбивають різні аспекти діяльності уповноважених суб'єктів.

Ключові слова: теорія держави й права, категорії «оборона», «охорона», «захист», зміст норми права, особливості застосування, нормативно-правові акти, чинне законодавство, правоохоронна діяльність, Міністерство Внутрішніх Справ України.

ESSENCE OF LEGAL CATEGORIES "PROTECTION", "SECURITY" AND "DEFENSE": FEATURES OF THEIR USE IN THE LEGISLATION OF UKRAINE

Zinkovskyj Andriy Serhijovych,
Senior Lecturer at the Department of
Special Physical and Fire Training
(Kherson Faculty of the Odessa State
University of Internal Affairs,
Kherson, Ukraine)

Kamenshchyk Oleksandr Valerijovych,
Senior Lecturer at the Department of
Special Physical and Fire Training
(Kherson Faculty of the Odessa State
University of Internal Affairs,
Kherson, Ukraine)

The paper considers the importance of some legal categories that are often used by police officers in characterizing the operational and service activities of bodies and units of the National Police of Ukraine, as well as part of the categorical apparatus in the field of theory of state and law.

The meaning of the terms defense, protection and security is analyzed, the peculiarities of their application in describing specific professional situations in the context of consideration of problems of protection of human and civil rights and freedoms or other subjects of law in relation to national security, independence and state sovereignty of Ukraine.

Based on regulations and related reference sources, the conceptual provisions related to the application of the above categories in the current legislation are analyzed.

Features of application of the category "protection" as a place, subject, construction where it is possible to be protected from someone or something (protective properties, individual means of protection) are characterized.

The term "defense" is considered in such aspects as the action on the meaning of to defend and to be defended; to protect someone, something; a set of tools necessary for security, defense of the country; the party defending the interests of the accused during the trial.

The term “security” is used when considering issues related to such aspects as: 1) maintenance of normal conditions for the functioning of man, society or the state, concern for human life and health, prevention (warning) of opportunities for violations of constitutional rights and freedoms of citizens (prevention of accidents, injuries, etc.); 2) ensuring the established public order and organization of labor activity (public safety, safe working conditions, etc.); 3) taking organizational, technical and other measures to avoid potential deterioration of safe conditions.

According to the results of the study, the following generalizations were made: 1) the terms “defense”, “security” and “protection” in relation to human and civil rights and freedoms or other subjects of law, as well as words and phrases containing these categories may be used in domestic legislation in the broad and narrow meanings; 2) in a broad sense, the above terms, as well as the words and phrases which consist them, can either be identified with each other, or correlated as general and separate; 3) in the narrow sense the categories “defense”, “security” and “protection”, as well as the words and phrases which consist them, are distinguished from each other, as they reflect different aspects of the activities of authorized entities.

Key words: theory of state and law, categories defense, security, protection, content of the rule of law, features of application, normative legal acts, current legislation, law enforcement activity, MIA of Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Під час створення чи користування нормативно-правовими актами законодавства України, а також у теорії правових наук у цілому фахівцям-юристам доцільно уникати застосування тотожних категорій, котрі мають різні назви, але однакову чи подібну сутність (зміст). Для чіткого й однозначного опису юридичного факту кожна правова категорія повинна мати тільки власне наповнення, свій індивідуальний смисл і значення, тобто вона повинна відрізнятися від іншого аналогічного терміну, котрий застосовується в галузі юриспруденції. У протилежному випадку це призводить до створення суперечностей у процесі побудови логіки суджень і сприяє виникненню утруднень під час сприйняття юристами (читачами) текстового матеріалу документу, переважаності норм права тотожними правовими категоріями тощо.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. У теорії права стосовно вищезазначених понять існують різноманітні думки. Одні вчені вважають ці категорії абсолютними синонімами, інші – стверджують про їхню самостійність і недоцільність ототожнення, треті – стверджують про їхнє співвідношення між собою як загальне й одиничне (особливе). Ці дискусії й досі тривають у теорії права на методологічному рівні.

Відповідно до визначень, наведених у Сучасному тлумачному словнику української мови, слово «охорона» використовується в контексті таких значень:

- 1) оберігання від знищення, пошкодження, небезпеки (надійна охорона);
- 2) загін, що оберігає, охороняє, забезпечує щось (особиста охорона Президента) [1, с. 336].

Слово «захист» розуміється в таких значеннях:

- 1) охорона, заступництво (захист прав споживачів);
- 2) відстоювання на суді інтересів обвинуваченого (адвокат грамотно побудував захист);

3) місце, предмет, споруда, де можна захиститися від кого- або чого-небудь (відшукати захист від зливи, індивідуальні засоби захисту) [1, с. 192].

Слово «оборона» розглядається в таких аспектах:

- 1) дія за значенням обороняти й оборонятися;
- 2) заступництво, підтримка; захист; брати (взяти) під [свою] оборону кого, що; виступати (виступити) в оборону кого, чого; ставити (стати) в оборону кого, чого – заступатися за кого-, що-небудь; обстоювати, захищати когось, щось;
- 3) сукупність засобів, необхідних для безпеки, захисту країни;
- 4) *військ.* – система вогневих точок, укріплень і таке інше, на якій розміщуються війська, готуючись відбити напад противника; займати (зайняти) оборону – відповідним розміщенням військ, вогневих засобів і таке інше готуватися до відбиття атаки, нападу противника; стояти в обороні – займати яку-небудь позицію з відповідним розміщенням вогневих засобів перед можливим нападом противника;
- 5) *юр.* – сторона, яка відстоює інтереси обвинувачуваного під час суду [1, с. 334].

О.Ф. Скакун, визначаючи основні функції держави, виділяє серед них такі:

- 1) *правоохоронну* – попередження посягання на конституційний лад, права і свободи громадян, забезпечення *охорони* правового порядку, закріплених у нормах права суспільних відносин;
- 2) *правозахисну* – забезпечення *захисту* регульованих нормами права суспільних відносин від будь-яких посягань, відновлення правового стану суб'єктів права, інтересів суспільства, правової законності й правового порядку в разі їх порушення;
- 3) *функцію оборони держави* – *захист* воєнної безпеки, територіальної цілісності й недоторканості держави, державного суверенітету від зовнішніх зазіхань як економічними, дипломатичними, так і військовими способами; [2, с. 133].

Навіть в описі цих функцій бачимо, що під час характеристики функції *оборони* автором було вжито термін «*захист*».

У багатьох нормативно-правових актах чинного законодавства України вищезазначені терміни використовуються та мають різні або тотожні значення, зокрема, у Конституції України [3], Законі України «Про Національну поліцію України» [4], галузевих кодексах тощо.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Провівши аналіз практики застосування вищезазначених категорій у вітчизняному законодавстві, можемо констатувати, що в теорії та практиці нормотворчості не виключено використання широких (узагальнених) категорій, котрі підпорядковують собі як складові елементи дрібніші елементи соціальних явищ чи процесів, які регулюються в нормативному акті. Не є винятками й такі поняття, як «оборона», «охорона» й «захист», котрі вживаються в контексті характеристики не тільки прав і свобод людини й громадянина, а й функціонування інших суб'єктів права – держави, правоохоронних органів, поліцейських тощо, а також у разі використання цих дефініцій у поєднанні з іншими термінами або словосполученнями. Таким чином, існування цих та інших протиріч обумовлює додаткове дослідження порядку застосування категорій «охорона», «захист» та «оборона» в нормотворчій та правоохоронній діяльності.

Метою роботи є:

- 1) аналіз ситуацій щодо застосування термінів «охорона», «захист» та «оборона» в різногалузевих нормативних актах українського законодавства;
- 2) уточнення випадків неоднакового вживанні законодавцем цих термінів стосовно забезпечення гарантій держави в частині дотримання прав і свобод людини й громадянина з боку правоохоронних органів країни в ряді кодифікованих законів України;
- 3) узагальнення практики застосування термінів «оборона», «охорона» й «захист» стосовно прав і свобод людини й громадянина чи інших суб'єктів права, зокрема використання їх у широкому й у вузькому значеннях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізуємо можливі випадки використання законодавцем термінів «охорона», «захист» та «оборона» у різногалузевих нормативних актах чинного українського законодавства.

За результатами вибіркового аналізу деяких законів України можна побачити, що термін «охорона» часто вживається в одному контексті з такими термінами, як «оборона» й «захист», тобто законодавцем під час їхнього застосування в багатьох нормативних актах суттєво не акцентується увага на їх змістовних відмінностях.

Так, відповідно до статті 1 «Призначення та завдання Національної гвардії України» (далі – НГУ) Закону України (далі – ЗУ) «Про Національну гвардію України» такий орган є військовим формуванням з *правоохоронними* функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) й призначений для виконання завдань із *захисту й охорони* життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства й держави від злочинних та інших протиправних посягань, *охорони* громадського порядку й забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки й *захисту* державного кордону [5].

НГУ бере участь відповідно до закону у взаємодії зі Збройними Силами України (далі – ЗСУ) у виконанні завдань територіальної *оборони* [5].

У статті 2 цього Закону законодавець під час визначення основних функцій НГУ використовує всі три терміни:

1) *захист* конституційного ладу України, цілісності її території від спроб зміни їх насильницьким шляхом;

2) *охорона* громадського порядку, забезпечення *захисту й охорони* життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян;

3) участь у забезпеченні громадської безпеки й *охорони* громадського порядку під час проведення масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян;

4) забезпечення *охорони* органів державної влади, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ), ядерних установок і матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності;

5) *охорона* спеціальних вантажів, перелік яких визначається КМУ, дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні; центральних баз матеріально-технічного забезпечення МВС України;

6) *оборона* важливих державних об'єктів, спеціальних вантажів, переліки яких визначаються Президентом України, КМУ й МВС України [5].

Стаття 24 Конституції України гарантує, що «<...> рівність прав жінки й чоловіка забезпечується: спеціальними заходами щодо *охорони* праці й здоров'я жінок <...>; правовим *захистом*, матеріальною та моральною підтримкою материнства й дитинства <...>» [3]. Стаття 34 Основного Закону гарантує, що «здійснення громадянами прав на свободу думки й слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань може бути обмежене законом <...> для *охорони* здоров'я населення, для *захисту* репутації або прав інших людей <...>» [3].

Захист державної безпеки прямо пов'язаний із *захистом* державного кордону України. Забезпечення цілісності й недоторканності державного кордону України є конституційною вимогою (стаття 2 Конституції України), обов'язок за реалізацією якої покладається відповідно до Закону України від 4 листопада 1991 р. «Про державний кордон України» на ЗСУ й відповідні військові формування [6, с. 91]. *Охорона* державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах

покладається на Державну прикордонну службу України, а в повітряному й підводному просторі в межах територіального моря – на ЗСУ (ЗУ «Про державний кордон України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України» й інші) [6, с. 92].

Законодавство України передбачає, що в забезпеченні державної безпеки й захисті державного кордону в межах своєї компетенції також беруть участь:

1) поліція, яка діє згідно з Законом України від 02 липня 2015 р. «Про Національну поліцію»;

2) НГУ, правовий статус котрої визначено в Законі України від 13 березня 2014 р. № 876-VII «Про Національну гвардію України» [5].

Таким чином, термін «охорона» використовується у випадках, коли йдеться про забезпечення та підтримання нормальних умов функціонування людини, суспільства чи держави, турботу про життя та здоров'я людей, запобігання (попередження) появи можливостей щодо порушення конституційних прав і свобод громадян (профілактика нещасних випадків, травматизму тощо), забезпечення встановленого правопорядку (публічного порядку, на робочому місці й інше), вжиття організаційно-технічних та інших заходів щодо уникнення потенційного погіршення безпечних умов.

Термін «захист» використовується стосовно характеристики заходів, котрі вживаються для забезпечення (відновлення) порушених конституційних прав і гарантій як фізичних, так і юридичних осіб в різних аспектах їхньої життєдіяльності.

Так, в статті 8 Конституції України закріплено таке положення: «Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини й громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується» [3]. Такі звернення можливі не тільки для захисту, але й для сприяння здійсненню та для охорони конституційних прав [6, с. 50]. Стаття 13 Конституції України передбачає норму, згідно з якою «держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання <...>» [3], тобто гарантує всім суб'єктам права власності рівність перед законом [6, с. 72].

Частина 5 статті 17 Конституції України встановлює обов'язок держави щодо забезпечення соціального захисту громадян України, які перебувають на службі в ЗСУ й в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей. Фундаментальним правовим підґрунтям для закріплення цього обов'язку держави є визнання Конституцією України людини найвищою соціальною цінністю (стаття 3), проголошення України соціальною державою (преамбула, стаття 1), гарантування громадянам права на соціальний захист, на рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму (стаття 46) [3].

У статті 25 Конституції України зазначається, що «<...> Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами» [3]. Держава зобов'язана захищати своїх громадян за кордоном, особливо коли виникає загроза їх життю та здоров'ю. Стаття 27 Конституції України гарантує, що «<...> Кожен має право захищати своє життя та здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань» [3]. Держава бере на себе певні обов'язки щодо захисту життя. Це впливає з положення статті 27 Конституції про заборону свавільного позбавлення життя; обов'язок держави криміналізувати вбивство, не позбавляти будь-яку особу життя свавільно; відмову від смертної кари як засобу кримінального покарання; заборону екстрадиції особи в державу, в якій до неї може бути застосована смертна кара тощо [6, с. 134]. Стаття 32 Конституції України визначає, що «<...> Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе й членів своєї сім'ї <...>» [3]. У разі порушення цього права особа може оскаржити до суду, а якщо виявиться неправдивість інформації про особу, вона має право спростовувати її та вимагати інших відповідних засобів захисту (статті 3, 275, 280 Цивільного кодексу України) (далі – ЦКУ) [7].

У п. 3 статті 42 «Поліцейські заходи примусу» ЗУ «Про Національну поліцію» визначається, що «спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї) <...>» [4]. У п. 6 цієї статті уточняється, що «не є заходом примусу використання поліцейським засобів індивідуального захисту (шоломів, бронежилетів, протиударних щитів та іншого спеціального екіпірування)» [4]. Відповідно до вимог статті 46 цього Закону «поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю – для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю; для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові й нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення» [4].

Термін «оборона» часто використовується в нормативно-правових актах в одному контексті з термінами «захист» та «охорона». Наприклад, стаття 17 Конституції визначає, що «<...> Оборона України, захист її суверенітету <...> покладаються на ЗСУ. Забезпечення державної безпеки й захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави <...> Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі в ЗСУ й в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей» [3].

Важливість і складність завдань національної безпеки України викликає необхідність суспільного визнання на рівні Основного Закону захисту суверенітету й територіальної цілісності України обов'язком держави, справою всього народу. Визнаючи захист суверенітету України найважливішою функцією держави, ч. 1 статті 17 Конституції України водночас не вказує, які саме державні органи її виконують. Коло суб'єктів, на яких покладається виконання цієї функції, можна визначити шляхом тлумачення частин 2–4 статті 17, статей 85, 102, 106, 107, 116 Конституції України, а також статті 4 Закону від 19 червня 2003 р. «Про основи національної безпеки України» [8].

Частина 2 статті 17 Конституції окреслює завдання щодо забезпечення оборони України, яка (оборона – уточнено нами) статтею 1 Закону України «Про оборону України» визначається як система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту [3; 6].

Стосовно захисту людиною своїх конституційних прав, у кримінальному праві використовується термін «необхідна оборона», під котрою розуміється обставина, що відповідно до закону виключає кримінальну відповідальність особи за шкоду, яку вона заподіяла іншій особі (нападникові). Закріплюючи право громадян на необхідну оборону, держава цим створює умови для своєчасного відвернення шкоди, яка загрожує охоронюваним законом інтересам, для захисту правопорядку, боротьби зі злочинністю.

Отже, термін оборона використовується в нормативно-правових актах в контексті розгляду питань, пов'язаних з активним захистом безпеки людини чи держави (територіальної цілісності, недоторканості держави, державного суверенітету) від зовнішніх посягань різними способами:

- 1) підготовкою до збройного захисту (демонстрування сили) й адекватним припиненням злочинних дій державою (людиною) в разі збройної агресії або збройного конфлікту;
- 2) вчиненням необхідних дій під час захисту інтересів держави, публічних інтересів, особи чи прав того, хто обороняється, або іншої людини від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння нападнику шкоди.

Необхідно зазначити, що в законодавстві України є й інші норми, в котрих вживаються вищеназвані категорії. Проведений аналіз щодо їхнього використання в Конституції України й цілого ряду законів показує, що терміни «оборона», «охорона» й «захист» між собою за деякими критеріями не розмежовуються. Це свідчить про те, що ці дефініції вживаються в Основному Законі й багатьох кодифікованих і галузевих нормативно-правових актах як *рівнозначні*, тобто тотожні між собою. Таким чином, вищенаведені аргументи дозволяють зробити висновок про те, що категорії «оборона», «охорона» й «захист» стосовно прав і свобод людини й громадянина й інших суб'єктів у різних галузях права можуть вживатися в широкому значенні, тобто ототожнюватися між собою.

Водночас необхідно відзначити *неоднакове застосування* законодавця в разі вживання термінів «оборона», «захист» та «охорона» стосовно забезпечення гарантій держави в частині дотримання прав і свобод людини й громадянина з боку правоохоронних органів країни в ряді кодифікованих законів України.

Так, наприклад, у статті 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУАП) зазначається, що його завданням є *охорона* прав і свобод громадян, власності тощо. Притримуючись строго юридичного підходу, можна зробити логічний висновок, що норми КУАП не захищають права і свободи людини. Але це твердження, на нашу думку, є неправильним висновком [10]. Аналогічна ситуація спостерігається й у Кримінальному кодексі України (далі – ККУ) [9]. Відповідно до частини 1 статті 1 цього кодифікованого нормативного документу його завданням є правове забезпечення *охорони* прав і свобод людини й громадянина, власності, громадського порядку й громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру й безпеки людства, а також запобігання злочинам. Водночас нормами Кодексу також здійснюється і *захист* прав і свобод особистості. Передбачаємо, що така ситуація з використанням термінів «охорона» й «захист» в ККУ, КУАП і ЦПКУ може бути пояснена традицією, яка встановилася в матеріальних галузях права України, коли, за суттю справи, ці терміни фактично та юридично між собою не розмежовуються.

Разом із тим варто відзначити й правильність суджень тих вчених, котрі вважають, що категорії «оборона», «охорона» й «захист» стосовно прав і свобод людини й громадянина доцільно розмежовувати між собою. Водночас ці вчені виходять із діяльнісного (вузького) розуміння сутності названих вище термінів. Так, термін «охорона» прав і свобод людини й громадянина в разі розуміння його у *вузькому значенні* вживається в тому випадку, коли діяльність відповідних суб'єктів спрямована на попередження порушень прав і свобод людини й громадянина, тобто коли *факти порушення* або загрози порушень прав і свобод особистості *відсутні*.

Термін «захист прав і свобод людини й громадянина» з врахуванням його розуміння у вузькому значенні може вживатися в тому випадку, коли *відбулося порушення прав і свобод людини й громадянина* або існує реальна загроза їх порушенню, а також інші перешкоди в користуванні ними. У такому випадку діяльність відповідних суб'єктів спрямована безпосередньо на *відновлення* порушених прав і свобод людини й громадянина, а також *усунення перешкод* у користуванні ними.

Термін «оборона, необхідна оборона» використовується у випадках, коли *під час захисту* інтересів держави, публічних інтересів, особи чи прав людини, яка *обороняється*, або іншої людини від суспільно небезпечного посягання *заподіюється нападаючому шкода* для припинення правопорушення (злочину).

У разі такого підходу до визначення змісту термінів «оборона», «охорона» й «захист» стосовно прав і свобод людини й громадянина вони розуміються в діяльнісному (вузькому) значенні, тобто *розмежовуються між собою*.

Як зазначалось вище, для правоохоронних органів *захист прав і свобод людини й громадянина* є основним видом їхньої діяльності. Водночас сам термін «правоохоронні органи», на думку С.В. Кодавбовича [12, с. 253–257], має подвійне наповнення: з одного боку, такі органи покликані *здійснювати охорону прав і свобод людини й громадянина*, тобто створювати умови, за яких не допускається їхнє порушення, а з іншого боку, вони зобов'язані *здійснювати захист* цих прав і свобод людини у випадку їх порушення або загрози порушення, в тому числі сприяти як у відновленні таких прав і свобод, так і в усуненні перешкод у користуванні ними.

Таким чином, категорія «правоохоронний орган» фактично містить поняття державного «правозахисного органу». Як обґрунтування таких аргументів можна навести норми Закону України від 02 липня 2015 р. «Про Національну поліцію України». Так, в частині 1 статті 1 Закону зазначається, що НПУ – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення *охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку* [4]. Разом із тим у статті 16 «Основних повноважень Міністра внутрішніх справ України у відносинах із поліцією» ЗУ «Про Національну поліцію» Міністр внутрішніх справ України «<...> забезпечує формування державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки й порядку, *охорони й захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, а також надання поліцейських послуг і контролює її реалізацію поліцією*» [4].

Одночасно із цим варто відзначити, що, на нашу думку, поставлені перед НПУ вищезазначені завдання не передбачають тільки виконання вказаним державним органом діяльності, яка пов'язана виключно з *відновленням порушених прав, свобод і законних інтересів* зазначених вище осіб чи *усунення перешкод у користуванні ними вказаними правами й свободами*. Діяльність органів і підрозділів НПУ спрямована також на попередження таких порушень або можливості виникнення загрози для конституційних прав і свобод.

Висновки. Провівши в рамках дослідження аналіз різноманітних підходів законодавців щодо використання вищезазначених термінів, на основі наведених нами аргументів можемо зробити деякі узагальнення:

- терміни «оборона», «охорона» й «захист» стосовно прав і свобод людини й громадянина чи інших суб'єктів права, а також слова й словосполучення, котрі містять зазначені категорії, можуть вживатися у вітчизняному законодавстві в широкому й у вузькому значеннях;
- у широкому значенні вказані вище терміни, а також слова й словосполучення, до складу котрих вони входять, можуть або ототожнюватися між собою, або співвідноситися як загальне й окреме;
- у вузькому значенні такі категорії, а також слова й словосполучення, до складу котрих вони входять, розмежовуються між собою, оскільки відбивають різні аспекти діяльності уповноважених суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Сучасний тлумачний словник української мови / уклад. Л.П. Олексієнко, О.Л. Шумейло). Київ : Кобза, 2002. 544 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 520 с.
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР (зі змінами, внесеними Законом України від 02 червня 2016 року № 1401-VIII) / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

4. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv/page1-4>.
5. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 березня 2014 року № 876-VII (зі змінами станом на 24 грудня 2015 року) / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/876-18>.
6. Конституція України. Науково-практичний коментар / ред. колегія: д-р юрид. наук В.Я. Тацій (голова редколегії) та ін. Харків : Право, 2003. 805 с.
7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV (зі змінами й доповненнями) / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
8. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV (станом на 16 липня 2015 року). *Голос України*. 2003. № 134. 22 липня 2003 року. С. 20-21.
9. Кримінальний кодекс України Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (набрав чинності з 1 вересня 2001 року, зі змінами й доповненнями) / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 року № 8073-X (зі змінами й доповненнями) / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=80731-10>.
11. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
12. Кодавбович С.В. Категории «охрана» и «защита» прав и свобод человека и гражданина в законодательстве Республики Беларусь и правовой науке. *Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика* [Электронный ресурс] : сборник материалов II Международной заочной научной конференции, Могилев, 19 мая 2017 года / Министерство внутренних дел Республики Беларусь, учреждение образования «Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь» ; редкол.: В.Е. Бурый (отв. ред.) и др. Могилев : Могилев. институт МВД, 2017. 1 электрон. опт. диск (CD-R). Загл. с экрана. С. 253-257.